

ASR-I SAÂDET'TEKİ TİCARETİN BİLİNMEYENLERİ

Kitabımızın bu son bölümünde, Hz. Peygamber'in (sas) ve Sahâbe'nin yaşadıkları zemin olan Siyer Coğrafyası'nın ticari hayatından bazı önemli hususları fazla detaya girmeden sizlerle paylaşmak istiyoruz. Bu bilgiler ışığında hem o günün dünyasındaki ticaretin içeriğini, usulünü, ulaştığı seviyeyi ve hem de sonraki dönemlere etkilerini daha iyi anlamış/kavramış olacağız.

Konuya, Kur'an'ın kullandığı ticari kavramları ele alarak başlayacağız.

Kur'an'da Ticarî Kavramlar

Muhataplarının seviyelerine, anlayışlarına ve temel vasıflarına uygun şekilde bir dil kullanan Kur'an, çoğunluğu ticaret erbabından oluşan ilk muhatapları için de bu özelliğini korumuş ve ciddi bir oranda ticari kavram ve terim üzerinden mesajlarını aktarmıştır. Örnek olması hasebi ile şunları söyleyebiliriz:

“**Tebaddül** (mal değişimi, dolaşımı)” ifadesini, “*imanı küfre değişme*” (Bakara, 2/108) anlamında kullanması

“**Şirâ** (alma)” terimini, “*hidayete karşılık delâleti satın alma*” (Bakara, 2/16) anlamında kullanması

“**Bey**’ (satma)” ve “Mubâye’e (alış-veriş yapma)” terimlerini, “Allah’ın mü’minlerin nefislerini ve mallarını Cennet karşılığında satın alması ve böyle bir alış-veriş yapmaları” (Tevbe, 9/ 111) anlamında kullanması

“**Ticâret**” terimini “Hidayet karşılığında dalâleti satın alma ticareti” şeklinde kullanması (Bakara, 2/16)

“**Rabiha** (kâr etme)” terimini, “Doğruluk yerine sapıklığın satın alındığı için o alış-verişinin kâr etmediği...” şeklinde kullanması (Bakara, 2/16)

“**Bidâ’e** (ticârî mal)” terimini, “yolcu kafilesinin kuyuda bulunduğu çocuk (Hz. Yûsuf)” (Yûsuf 12/19) anlamında kullanması

“**Rihle** (ticâret yolu)” ve “**ilâf** (ticâret anlaşması)” terimlerini, “Kureyş’in ticarî anlaşmaları ve kış-yaz ticaret yolculukları” (Kureyş, 106/ 1-2) anlamında kullanması

“**Kantar**” ve “**Dinar**” terimlerini, “Kitâp Ehli’nin güvensizliğini beyan etmek için aynı anlamda”(Âl-i İmrân, 3/ 75) kullanması

“**Bakiye** (geri kalan kâr)” terimini, “inanınlar için, Allah’ın geri bıraktığının, daha hayırlı olduğu” (Hûd, 11/86) hakikatini beyan etmek için kullanması

Ayrıca bunun yanısıra Kur’an’da, ticari bir meta sayılabilecek birçok kelime ve kavram da kullanılmaktadır. Mesela, “*el-ibl* (develer)”, “*el-‘ard* (toprak)”, “*el-hars* (işlenmiş toprak, tarla)”, “*eş-şecer* (ağaç)”, “*es-san’* ve *es-sun’* (üretim, imal, yapım)”, “*el-fıdda* (gümüş)”, “*el-mâ* (su)”, “*el-mâl* (mal, mülk, zenginlik, servet, sermaye, para gelirleri, gayri menkul vb.)”, “*el-en’âm* (koyun, keçi, deve ve sığır gibi ticareti yapılan hayvanlar)”, “*es-semerât* (meyveler; karlar, kazançlar)”.

Ticari hayatla doğrudan veya dolaylı ilişkili olan kavramlara örnek olarak şunlar verilebilir: “*el-ecel* (belirlenmiş, verilmiş, tayin edilmiş vakit)”, “*el-edâ* (hizmet sunma, yerine getirme)”, “*el-esvâk*(çarşılar)”, “*el-behs* (çok düşük fiyat)”, “*el-bidâ’e* (emtia, ticarî eşya)”, “*el-bey*’ (satım)”, “*et-ticâre* (ticaret, alış veriş)”, “*ed-deyn* (borç)”, “*er-ribâ* (faiz)”, “*er-ribh* (kâr)”, “*er-rehn* (rehin,

depozit, güvence)”, “el-‘ukûd (akit, kontrat, anlaşma)”, “el-kabz (para ve mal tahsil etme, teslim alma)”, “el-vezn (ağırlık, tartma)”, “el-ecr (ücret)”, “el-kenz (biriktirme, yığıma)”, “el-‘infâk (harcama)”, “el-enfâl (ğanimet)”, “er-rızk (rızık, geçim, kazanç)”, “ez-zekât (zekât ve vergi)”, “es-sadaka (yadım)”, “el-ginâ (zenginlik, servet)”, “el-fakr (fakirlik, yoksunluk, ihtiyaç duyma)”, “el-‘isrâf (fazla harcama)”, “el-bahal, el-buhl (cimri olma, cimrilik)”, “el-bast (eli açık olma)”, “et-ta’âm (yiyecek, yemek)”¹

Ukâz Çarşısı'nın Özellikleri

Ukâz Çarşısı'nda tüccarlardan bir nevi gümrük vergisi olan uşûr (عشور) ile koruma veya himaye ücreti olan hafâra (حَفَّارَة) alınmazdı. Bu çarşıya başta Kureyş, Hevâzin, Gatafân, Huzâa, el-Hâris b. Abdimenât oğulları olan Ehâbîş kabileleri, Adel, Mustalık ve daha başka pek çok Arap kabilesi gelip ticarî faaliyetlerde bulunurdu. Arap Yarımadası'nın diğer çarşılarına göre en kaliteli ve nadir bulunan mallar bu çarşıda satılırdı. Bu çarşıda yüksek düzeyli edebî ve kültürel faaliyetler de icra edilirdi. Böyle olduğu için yoğun bir katılım olurdu. Zaten Efendimiz de bundan dolayı orayı bir tebliğ alanı olarak değerlendirmiş ve bu maksatla çokça gidip, gelmiştir. Ukâz'da, umuma açık ticarî faaliyetlerin, Şevvâl ayında, Zilkâde'nin ilk yirmi gününde veya son on beş gününde yapıldığına dair bilgiler bulunmaktadır.²

1. Güler, Mehmet Nuri; “Kur’ân ile Başlayan Ekonomik Süreçte Câhiliye Kureyş Kapitalizmi’nden İslâm Kureyş

Küreselleşmesi’ne”, İslâm Ülkeleri Tarih ve Coğrafya Etütleri, Yıl: 2 Yaz 2010 Özel Sayısı, Temmuz 2010, s. 9-33.

2. el-Himyerî, *er-Ravdu'l-Mu'târ fi Ahbâri'l-Aktâr*, s. 411; el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, c. 4, s. 142

İ'tifâd Yerine Mudaraba

Câhiliye döneminde Mekke'de, Harem sınırları içinde kalmak, Kureyş tüccarının elini kolunu bağlamış ve yeterli sermaye temin edemeyenler sık sık iflâs etmişlerdir. Bir tâcir iflâs ettiğinde, aşiretine yük olmamak için ailesi ile çöle çekilmekte ve bir daha geri dönmemektedir. Buna "i'tifâd" denildiği kaydedilmektedir. Hz. Peygamber'in üçüncü göbekten dedesi olan Hâşim b. Abdümenaf, i'tifâdın yıkıcılığını görmüş ve bu uygulamanın zararlarını Mekke ahalisine anlatmıştır. Bu uygulamanın kendilerini, diğer Araplar arasında zayıf düşürdüğünü açıklamıştır. Çare olarak da, "mudaraba"yı getirmiştir. Buna göre, tâcirler, sermayelerini bir araya getirip kervan oluşturacaklardır. Bunda, küçük yatırımcı güvence altına alınıp, tüccar da sermayesini daha önce benzeri görülmemiş ölçüde bir büyüklüğe ulaştıracak, dolayısıyla hareket gücünü artıracaktır. Bu şekilde, ticari sermayenin örgütlenme yapısını değiştiren Hâşim, *ilâf*'lar ile de, büyük sermayeyi Harem sınırları dışına, hatta Arap Yarımadası'nın ötelere taşımayı başarmıştır.³

Kredi Merkezi Olarak Mekke

O günün dünyasında Mekke, dini ve ticari bir merkez olduğu kadar kredi konusunda da merkezi bir konuma sahipti. Ticaret hizmetleri sırasında, Mekke'de finansman işlemleri, yani eksik sermaye ihtiyacını giderme yolları oldukça gelişmiş ve çeşitlenmişti. Hz. Peygamber zamanına gelince Mekke'nin ileri gelenleri, her şeyden önce kredi işletmesinde becerikli, ticaret oyunlarında kurnaz ve *Aden*'den *Ğazze*'ye, oradan *Şam*'a kadar kazanç getirecek her türlü yatırım imkânlarıyla ilgilenen sermaye sahipleri olmuşlardı. Ördükleri malî ağa, yalnızca Mekkeliler değil, bölgedeki diğer kabilelerin birçok ileri gelenleri de uygulama olarak katılmaya mecbur olmuşlardı. Kureyş'in finansmanda kullandığı bir

3. Özel, Mustafa; *İslami Ekonomi'nin İncelikleri*, Anlayış, Aylık Siyaset, Ekonomi, Toplum Dergisi, Sayı 74, Temmuz 2009, İstanbul, s.17

başka yöntemi ise, büyüyen sermayeleri kendi kabile ekonomileri sınırlarını aşmış Kureyş'ten olmayan tâcirler, büyük bir ticaret merkezi olduğundan Mekke'ye göç ettiklerinde, her tâcirin kendi dengi olan bir Kureyşli tâcirle ittifak kurmasını zorunlu kılmasıdır. Bu şekilde, Kureyş'in tüccar sermayesi daha da güçlenmiştir.⁴

---

4. Watt, W. Montgomery; *Hız. Muhammed Mekke'de*, s. 10.